

uit: *Lokaal bestuur*, 18 (1994), 6 (juni), 4-7.

PvdA hoeft SP-succes niet gelaten te accepteren

Gerrit Voerman

De Socialistische Partij is bezig met een gestage opmars in de gemeenteraden. Sinds 3 mei is zij ook in de Tweede Kamer vertegenwoordigd. Hoe is het succes van deze horzel voor de 'gevestigde orde' te verklaren? En op welke manier kan een partij als de PvdA haar het beste tegemoet treden?

'Jan Marijnissen was ooit het jongste raadslid van Nederland, daarna fractievoorzitter, Statenlid, partijvoorzitter en vanaf mei 1994 het eerste Tweede Kamerlid van de Socialistische Partij'. Zo luidt de tekst op de achterkant van al in 1993 gepubliceerde bundel columns van SP-lijsttrekker bij de Tweede-Kamerverkiezingen. Op 3 mei jl. werd deze flaptekst bewaarheid: Marijnissen kwam samen met Remi Poppe voor de SP in de Tweede Kamer.

Gezien de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen eerder dit jaar was dat ook niet vreemd. Op 2 maart kreeg de SP met 153.000 stemmen 126 zetels toebedeeld. Het voorlopige hoogtepunt in de gestage opmars van de SP in de gemeenteraden, die in 1974 begon. Bij haar debuut behaalde de partij 5 zetels. In de periode 1978-1990 sleepte de partij resp. 9, 22, 41 en 70 zetels in de wacht.

Drie componenten

De verklaring van het succes van de SP bestaat naar mijn mening uit drie met elkaar samenhangende componenten: activisme, populisme en anti-PvdA-ressentiment.

Het activisme van de SP kan vanuit haar specifieke ontstaansgeschiedenis verklaard worden. De SP stamt af van de maoïstische oppositie in de CPN, die rond het midden van de jaren zestig werd geroeyerd. Hoewel de SP naar verloop van tijd de maoïstische retoriek overboord zette, bleef zij zich in haar strijd tegen het kapitalisme op de zogenaamde 'massa-lijn' van Mao oriënteren. Dit leerstuk verplichtte de revolutionairen goed te luisteren naar het volk, zo leerde Mao in *het Rode Boekje*: '...neem de denkbeelden van de massa, verander ze door studie in geconcentreerde en samenhangende denkbeelden, breng ze weer onder de massa en propageer en verklaar ze en beproef de juistheid van deze denkbeelden in de door de massa gevoerde acties'.

Aan deze opdracht van Mao gaf de SP uitvoering door het oprichten van massa-organisaties en het organiseren van allerlei acties in wijken en bedrijven tegen concrete misstanden als huurverhogingen, milieuvervuiling en dergelijke. Door deze directe, op de buurt gerichte belangenbehartiging kon de SP al dan niet latente politieke onvrede mobiliseren en kanaliseren – een tot nu toe zeer succesvolle electorale strategie.

Populisme

Het inspelen op gevoelens van onvrede en frustratie werd vergemakkelijkt door de populistische instelling van de SP, die met haar activisme gepaard ging. Dit zit ook al in het concept van de massalijn van Mao besloten. De SP ging zich als ‘stem des volks’ beschouwen, die beter dan wie ook in staat was te weten wat er onder de volksmassa’s leefde. Deze pretentie van de SP stoelde op haar toepassing van de massa-lijn. De SP bewoog zich naar eigen zeggem in de massa ‘als een vis in het water’, waardoor zij kennis kon nemen van de wil van het ‘gewone’ volk – dat wil zeggen: van de arbeiders. Uitgangspunt voor de activiteiten en de opstelling van de SP was de in de wijken en buurten gepeilde mening van de ‘gewone’ man – of althans de perceptie die de SP daarvan had. Deze werd daarna min of meer tot richtsnoer of norm voor verder handelen verheven. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in de toentertijd geruchtmakende brochures over feminisme (1980) en gastarbeid (1983).

De SP is hierbij van meet af aan zeer beducht geweest voor stellingnames die haar van de bevolking zouden kunnen isoleren. De SP voert slechts uit wat het volk eist, want ‘het gaat er niet om wat wij vinden, maar wat de mensen van ons willen’, aldus Marijnissen al in 1974. Complexe maatschappelijke problemen werden zo teruggebracht tot simpele oplossingen. Dit populisme komt terug in haar huidige verkiezingsprogramma, dat een nogal ‘hoog Sinterklaasgehalte’ heeft. Zo moeten gezondheidszorg en onderwijs gratis worden; de huurverhogingen van de afgelopen vier jaar ongedaan worden gemaakt; en de inkomensverschillen sterk worden verminderd – het ‘maximum-inkomen’ mag hooguit driemaal hoger dan het minimum liggen. Het geld hiervoor komt vooral uit een harde fiscale aanpak van de bedrijven en een halvering van het defensiebudget.

Anti-PvdA-opstelling

Het activisme en populisme van de SP ging gepaard met – of beter gezegd: kreeg deels vorm in – een scherpe anti-PvdA-opstelling.

Gedurende haar gehele bestaan heeft de SP haar pijlen op de PvdA gericht. De sociaal-democratie was naar haar mening niet meer dan een reactionaire steunpilaar voor het kapitalisme; hooguit bereid tot het wegvijlen van wat scherpe randjes. De vernieuwing van de PvdA na het midden van de jaren tachtig maakte de zaak alleen maar erger; de ‘laatste restanten van linkse beginselen’ zouden toen aan ‘de vuilniswagen zijn meegegeven’, waarna de PvdA steeds meer in de richting van CDA en VVD zou zijn gekropen.

Het kritisch volgen van de PvdA raakte na 1989 in een nieuwe fase, nadat deze partij de VVD had afgelost als regeringspartner van het CDA. De SP startte een anti-PvdA-campagne, die vooral op de persoon van partijleider en minister van financiën Kok werd gespeeld. Een jaar nadat de PvdA tot de regering was toegetreden verklaarde de SP aan de PvdA ‘de oorlog’. Van het andere beleid dat de PvdA

de kiezers in het vooruitzicht had gesteld, was niets terecht gekomen, zo meende de SP. Als gevolg van de verslechterende economische omstandigheden had het kabinet-Lubbers zich al snel gedwongen gezien tot forse bezuinigingen over te gaan. Deze medeverantwoordelijkheid voor het bezuinigingsbeleid werd de PvdA in advertenties in landelijke dagbladen flink aangewreven. Teneur van de SP-kritiek was dat het kabinetsbeleid 'de rijken rijker en de armen armer' zou maken. Kok fungeerde daarbij als kop van Jut.

Wat te doen?

De hiervoor genoemde combinatie van activisme, populisme en anti-PvdA-ressentiment vormt de sleutel tot het succes van de SP. Deze ingrediënten kunnen worden samengebracht onder de noemer 'protestpartij', zoals de SP zelf ook duidelijk maakte met haar verkiezingscampagne dit jaar: 'stem tegen, stem SP'. De SP beschikt daarbij over een goed-gedisciplineerde, strak geleide partijorganisatie waarmee zij op deze punten slagvaardig kan opereren. Welke houding dient de PvdA nu tegenover deze concurrent aan te nemen? Een drietal zaken zijn daarbij aan te geven. Om te beginnen moet het succes van de SP niet worden overschat. De electorale opmars van de SP mag dan klinken als een klok, maar ze moet ook weer niet overdreven worden. De SP heeft nog altijd maar 1,2% van het totale aantal raadszetels; de PvdA 17%. Bovendien is het niet vreemd dat zich naast de PvdA een linkse arbeiderspartij bevindt. Sinds de scheuring van de sociaal-democratie in een reformistisch en een meer revolutionair deel is dat het geval geweest: SDAP en later PvdA zagen zich immers altijd geconfronteerd met de CPN. Nu de CPN in GroenLinks is opgegaan, dacht de PvdA wellicht verlost te zijn van een linkse kwelduivel, maar deze is teruggekeerd in de vorm van de SP. Het probleem is nu dat er twee linkse partijen naast de PvdA zijn: GroenLinks, die de PvdA vooral op het groene, ecologische vlak uitdaagt, en de Socialistische Partij, die de PvdA op het rode terrein van de inkomensverdeling belaagt.

Met haar plaats op de links-rechts schaal lijkt de SP nogal op de 'oude' CPN. Ook in ideologisch opzicht heeft de SP veel weg van de CPN van vroeger. De SP heeft namelijk een nogal één-dimensionale marxistisch-leninistische maatschappijvisie, waarin de samenleving verdeeld is een groep uitbuiters en een groep van uitgebuiten. Haar oplossingen zijn even klassiek: socialisering van de produktiemiddelen, planning en dergelijke. Een belangrijk verschil met de CPN is echter dat deze partij gouvernementeel ingesteld was en de SP niet. De CPN liet zich vroeger naast aktievoeren niet de kans ontnemen om zitting te nemen in gemeente- of provinciebestuur.

Niet meebesturen

Ik kom hiermee op mijn tweede punt. De SP is niet uit op bestuursverantwoordelijkheid, de uitkomsten van de collegeon-

derhandelingen bewijzen dit. Misschien wilden de gevestigde partijen haar buitensporige eisen niet honoreren, of wilden zij sowieso niet met de horzel in hun pels samenwerken, misschien ook heeft de SP zich van meet af onttrokken aan het dragen van bestuursverantwoordelijkheid. Hoe dit ook zij: de SP doet niet mee en gedijdt daar electoraal wel bij. Het is daarom zaak om de SP aan te zetten tot het tonen van enige verantwoordelijkheid. Dat wil in de praktijk van de gemeenteraad zeggen: de SP niet marginaliseren – want dat draagt alleen maar bij tot het underdog-effect waarvan zij profiteert – maar dwingen de partij met alternatieven te komen, haar daartoe uitlokken. De SP niet alleen de gelegenheid geven om kritiek te uiten, maar haar ook tot het formuleren van oplossingen aanzetten. Met andere woorden: de strategie van de ontmaskering van het populisme dient te worden ontwikkeld.

Ten slotte moet de context waarbinnen de groei van de SP plaatsvindt, in ogenschouw worden genomen. Met de reconstructie van de welvaartsstaat en de groei naar een postindustriële samenleving hebben sommige maatschappelijke groepen het gevoel gekregen dat zij door de gevestigde politiek in de steek worden gelaten - uitkeringsgerechtigden van uiteenlopende snit, fabrieksarbeiders, etc.

Tot nu toe is de SP tamelijk negatief benaderd. Als er iets positiefs over kan worden opgemerkt, dan wel over het feit dat de SP lange tijd de enige is geweest die zich in de kansarme buurten vertoont waar veel mensen wonen die op enigerlei wijze de dupe zijn van deze maatschappelijke veranderingsprocessen. De SP vult zo het vacuüm op dat andere partijen – niet alleen de PvdA, maar ook GroenLinks – hebben laten vallen.

Wanneer PvdA-gemeenteraadsleden iets aan het succes van de SP in deze wijken wil doen, dan is het verstandig om zich daar te vertonen, zich op de hoogte te laten stellen, en de burgers het gevoel te geven dat er naar hen geluisterd en aan hen gedacht wordt. Dit ligt in de lijn van de door Rottenberg en Vreeman bepleitte versterking van de maatschappelijke oriëntatie van de PvdA, zodat de PvdA weer de toegang van de buurt tot de politiek vormt: contact met buurtcomité's, de wijkagent, de opbouwwerkers en dergelijke. De door de beide partijvoorzitters voorgestelde introductie van 'stedelijke centra', een soort vliegende brigades die lokale politici assisteren bij het in kaart brengen van sociaal-economische problemen in de steden, sluit hierbij goed aan.

Grenzen aan de groei?

Tot slot nog enkele opmerkingen over de grenzen aan de groei van de SP. Haar voorspoed kent ook een schaduwzijde. Als actie- en protestpartij – die gevoelens van onvrede vertolkt – en als klassieke arbeiderspartij – zoals de oude CPN – liggen er gevaren voor de SP op de loer, juist vanwege die groei. Wat betreft het eerste punt: de electorale vooruitgang van de SP rust voor een belangrijk deel op het

mobiliseren van onvrede. Met het toenemende zeteltal komt ooit het moment dat het dragen van bestuursverantwoordelijkheid niet te vermijden zal zijn. Na de raadsverkiezingen van maart 1994 was dit punt nog niet bereikt. Als in 1998 het zeteltal opnieuw verdubbeld zal zijn, dan is er in sommige gemeenten geen ontkomen meer aan. Daarnaast vormt de ledengroei mogelijk een bedreiging voor de sociale homogeniteit van de SP. Hiermee kan voor de deze partij op een gegeven moment het ‘CPN-scenario’ in werking treden. Ik bedoel hiermee de ondergang van de CPN als klassieke marxistisch-leninistische partij, die mede samenhang met uit elkaar vallen van de traditioneel sociaal-homogene achterban. In het begin van de jaren zeventig groeide de CPN enorm, doordat de blauwe-boordenwerkers gezelschap kregen van studenten en welzijnswerkers. Enige tijd leefden deze groepen in harmonie, maar uiteindelijk ging het mis. In de ideologische partijstrijd die ontbrandde, stonden – schematisch gesproken – de intellectuele nieuwlichters tegenover de oude gestaalde kaders van arbeidersherkomst.

Veranderingen

De groei die de SP momenteel doormaakt, leidt eveneens tot veranderingen in haar sociale achtergrond. Naast de fabrieksarbeiders, die de hoofdmoot van het ledenbestand uitmaakten, melden zich nu ook meer leden uit het onderwijs en de gezondheidszorg. Niet ondenkbaar is dat op termijn het CPN-scenario zich hier ook voltrekt, namelijk dat de op gang komende sociale diversiteit al leiden tot ideologische en strategische meningsverschillen. De starre organisatiestructuur van de partij zou zoiets in de hand kunnen werken, net zo als dat in de CPN is gebeurd.

Zowel extern (als gevolg van het ‘uitwerken’ van de protest-strategie) – als intern (door de sociale differentiatie) herbergt het succes van de SP dus potentiële risico’s. Kiezers en leden die zich nu bij de partij melden, kunnen door het manifest worden van deze ontwikkelingen weer opstappen. Wanneer dit zal gebeuren, wil dat niet zeggen dat de SP van het toneel zal verdwijnen. De partij springt tot op zekere hoogte in een gat dat andere (linkse) partijen laten vallen; zolang dat gat blijft bestaan – zeker ten tijde van economische crises – is er ook ruimte voor een partij als de SP. De PvdA moet hieraan wennen, maar hoeft het niet gelaten te accepteren.

De auteur is Hoofd van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij schreef deze bijdrage op persoonlijke titel.